สัมมาชีพ: องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่าย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา*

Honest Livelihood: Knowledge of Local Medicinal Plants and Connection Management for Sustainable Development in Doi Langka

[1]ณัฐนนท์ จิรกิจนิมิต, ธนียา เจติยานุกรกุล และ ส่งเสริม แสงทอง
[1]Natthanon Chirakitnimit, Thaneeya Chetiyanukornkul and Songserm Sandthong
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Social Research Institute, Chiang Mai University, Thailand.
[1]Corresponding Author's E-mail: nadthanon199@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา 2) เพื่อสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา และ 3) เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา โดยใช้รูปแบบการวิจัยผสานวิธี พื้นที่ในการวิจัยประกอบด้วย บ้านแม่แจ่ม, บ้านป่าเหมี้ยง และบ้านปางต้นหนุน ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสนทนากลุ่ม และปฏิบัติการ ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า 1. พืชสมุนไพรที่ค้นพบมีด้วยกัน 24 ชนิด และสมุนไพรที่ได้นำไปทำสารสกัดแล้วนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบโจทย์ในเชิงธุรกิจในชุมชนได้ในครั้งนี้มีด้วยกัน ทั้งหมด 3 ชนิด ขมิ้นชัน มะขามป้อม กัญชาแดงลังกา และสมุนไพรทั้ง 3 ชนิด นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร ได้ทั้งหมด 12 ผลิตภัณฑ์ 2. ในการสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา พบว่า ความพึงพอใจต่อสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อการส่งเสริมอาชีพราษฎร ด้านถนน ด้านน้ำประปาภูเขา ด้านไฟฟ้าสาธารณะ และด้านช่องระบายน้ำ ตลอดจน ด้านการจัดการขยะ ทั้ง 5 ด้าน เมื่อแปลค่าแล้วความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับน้อย 3. สำหรับการพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและคนในชมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการและผู้ประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนร่วมกันหาแนวร่วมสร้างศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกาซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธิตแปลงปลูกสมุนไพรต้นแบบ 2) พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรต้นแบบ 3) พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรดอยลังกาต้นแบบและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร และกระจายผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายโดยตรงและช่องทางออนไลน์

*Received January 16, 2023; Revised April 20, 2023; Accepted May 19, 2023

คำสำคัญ: สัมมาชีพ; สุมนไพรพื้นถิ่น; เครือข่าย; การพัฒนาที่ยั่งยืน; พื้นที่ดอยลังกา

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to explore and collect information on local medicinal plants to be used as a learning resource in Doi Lanka; 2) to investigate public utilities and the development of alternative energy in order to promote green village energy in Doi Lanka; and 3) to develop an honest livelihood (*sammājīva*) through the processing of local medicinal plants and promote marketing in Doi Lanka. The study employed mixed-method research. The research areas included Ban Mae Chaem, Ban Pa Miang and Ban Pang Ton Nun in Chae Son Subdistrict, Mueang Pan District, Lampang Province. The obtained qualitative data were analyzed by content analysis and presented by descriptive method. The quantitative data obtained through questionnaires, focus group discussions, and workshops were analyzed using an inductive method, which was followed by the systematic classification, interpretation to connect the relationships, and summarization based on the collected data. All of this was carried out simultaneously with data collection.

From the study, the following results are found: 1) There are 24 discovered medicinal plants and 3 types of extracted herbs that are used to produce products that can meet business needs in the community, namely turmeric, phyllanthus emblica, and red Lanka cannabis. All these 3 herbs are developed into 12 herbal products; 2) From investigating public utilities and the development of alternative energy in order to promote green village energy in Doi Lanka, it is found that the satisfaction with basic public utilities to promote occupation for Doi Lanka people in 5 aspects is moderate and low. These 5 aspects include roads, mountain water supply, public electricity, drainage channels, and waste management; and 3) The researcher along with people of the community, in collaboration with government sectors and various entrepreneurs, establish a learning center for local medicinal plants and promote occupation for Doi Lanka people, comprising: 1) Demonstration area for planting prototype herbs; 2) Demonstration area for processing prototype herbs; and 3) A center for coordination, as well as a display of prototype medicinal plants and processed herbal products, including the distribution of products for direct and online sales.

Keywords: *Sammājīva*; Local Medicinal Plants; Network; Sustainable Development; Doi Lanka Areas

บทนำ

การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้อาศัยแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งฐานรากภายใต้นิเวศวิทยาชุมชนจึงนับได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนที่สำคัญภายใต้บริบทของภูมิศาสตร์พื้นที่ วัฒนธรรม และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงการใช้ทุนทางปัญญาผ่านการผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนควบคู่ไปกับ

การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน Chiarajit (2022) มุ่งผลให้ “เศรษฐกิจครัวเรือนมีความมั่นคง ประชาชนใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอย่างมีสุข” เพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานราก คือ “รายได้” ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความมั่นคงและยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยการสร้างอาชีพผ่านกระบวนการ “สร้างสัมมาชีพชุมชน” ที่ประกอบกับการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง กระบวนการสร้างสัมมาชีพชุมชนเริ่มต้นด้วยการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับปราชญ์ชุมชนด้านอาชีพ จากนั้นปราชญ์ชุมชนกลับไปสร้างทีมและจัดการฝึกอบรมอาชีพให้กับครัวเรือนที่ต้องฝึกอาชีพในหมู่บ้าน ติดตาม และสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครัวเรือนที่เข้ารับการฝึกอาชีพสามารถปฏิบัติอาชีพได้จริง จนพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้กับครัวเรือนได้อย่างมั่นคง (Office of Community Strengthening Department of Community Development Ministry of the Interior, 2019)

จากเหตุการณ์การแพร่ระบาดไวรัสโควิด-19 มีผลกระทบที่รุนแรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชนและระบบการแพทย์และสาธารณสุขทั่วโลก ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความมั่นคงและยั่งยืนทางยา ซึ่งยาสมุนไพรของไทยเป็นหนึ่งของความหวัง ดังจะเห็นได้จากหลายประเทศเร่งค้นหาและศึกษาวิจัยยาจากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งประเทศไทยถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของสมุนไพรหลากหลายชนิด มีภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรคมายาวนาน มีนักวิทยาศาสตร์ที่มีความรู้ความสามารถ รวมทั้งมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนายาจากสมุนไพรเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ประเทศไทยมีแผนการพัฒนาสมุนไพรที่ระบุอยู่ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนแม่บทสมุนไพรแห่งชาติที่กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาสมุนไพรตั้งแต่ต้นทาง ได้แก่ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และการปลูก กลางทาง เช่น การแปรรูปและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และปลายทาง ไดแก่การส่งเสริมด้านการตลาดและการใช้ในภาคประชาชนและหน่วยบริการทางการแพทย์ นอกจากนี้ ยังมีแผนแม่บทเฉพาะกิจภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติอันเป็นผลมาจากสถานการณ์โควิด-19 ปัจจุบันกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้วางเป้าหมายการพัฒนาในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566-2570) โดยกำหนดให้เป็นองค์กรหลักด้านการแพทย์แผนไทย สมุนไพร และการแพทย์ทางเลือก เพื่อการพึ่งตนเองด้านสุขภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนโดยเน้นให้สมุนไพรเป็นที่พึ่งของประชาชนทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤต และส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมในรูปแบบ Value-based Economy, High value Service และ Community Based Economy (Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, 2022)

ในภาคเหนือของประเทศไทยเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่ทรงคุณค่าที่เอื้อประโยชน์ต่อทางการแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะสมุนไพรนำมาใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการนำมาปรุงเป็นยารักษาโรค นำมาปรุงเป็นอาหารบำรุงร่างกาย เพื่อปรับธาตุภายในร่างกายให้สมดุลกับธาตุภายนอก ฯลฯ ปัจจุบันทางการแพทย์หันมารักษาสุขภาพแบบตะวันออก โดยนำสมุนไพรและวิธีการบำบัด ตลอดจนผลิตภัณฑ์ชีวภาพต่างๆ จากธรรมชาติที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมาดูแลร่างกายมากขึ้น ดังนั้นการดูแลสุขภาพจึงกลับกลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในโลกแห่งการค้าและอุตสาหกรรม ภูมิปัญญาไทยในการดูแลสุขภาพนับเป็นศาสตร์และศิลปะแห่งการใช้พลังธรรมชาติและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในท้องถิ่นเป็นการดูแลสุขภาพในชุมชนแบบพื้นบ้านซึ่งมีความหลากหลายเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม วัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ รูปแบบการรักษามีทั้งการใช้ยาสมุนไพร การนวด การผดุงครรภ์ ตลอดจนการรักษาทางจิตใจโดยใช้พิธีกรรมหรือคาถาต่างๆ ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางด้านการรักษาสุขภาพ ความเจ็บป่วยของประชาชนได้ การสืบสานสมุนไพรเพื่อสุขภาพของคนในชุมชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะต้องมีการฟื้นฟู สืบสาน ส่งเสริม ในระดับหมู่บ้าน การมี

ส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นความรับผิดชอบส่วนหนึ่งที่จะต้องนำมาปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล การรื้อฟื้นชุมชนสุขภาพจึงต้องดำเนินการควบคู่ไปกับวิถีชีวิตประจำวันและการสร้างจิตสำนึกหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม การบริหารจัดการที่ยั่งยืน (Petrakat, 2012)

พื้นที่ดอยลังกา ถือว่าเป็นพื้นที่ทางภาคเหนือพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 300 - 2,013 เมตร และตั้งอยู่ระหว่างรอยต่อ 3 จังหวัดและมีแนวเขตป่าอุทยานแห่งชาติถึง 3 พื้นที่ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติขุนแจ (จังหวัดเชียงราย) อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ (จังหวัดเชียงใหม่) และอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน (จังหวัดลำปาง) จัดได้ว่าเป็นผืนป่าอนุรักษ์ที่มีสภาพป่าที่สมบูรณ์เป็นผืนป่าต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงให้กับชุมชนถึง 3 จังหวัด โดยพืชพรรณของอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนสามารถจำแนกออกได้เป็น 5 ประเภท ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็ง ป่าดิบเขา ป่าสนเขา ป่าดิบชื้น ชุมชนในหุบเขาดอยลังกาซึ่งเป็นแหล่งที่มีการผลิตไม้ผลเมืองหนาว เช่น แมคคาเดเมีย อะโวคา ชา กาแฟ มะแขว่น และมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติไปยังดอยลังกา โดยในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจด้านกาแฟ และสมุนไพรบ้านดอยลังกา ดังนั้นเพื่อการอนุรักษ์พืชพรรณสมุนไพรพื้นถิ่นในเขตพื้นที่ดอยลังกา ให้ยังคงมีความอุดสมบูรณ์ และลดการทำลายพืชสมุนไพร และพื้นที่ป่า โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เสริมสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และสามารถสร้างเป็นอาชีพ เพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากบริบททางกายภาพเชิงพื้นที่ที่กล่าวมา พื้นที่ดอยลังกาจึงเหมาะแก่การพัฒนาส่งเสริมให้คนในชุมชนหรือเกษตรกรปลูกพืชสมุนไพรเพื่อการตลาดเป็นอาชีพและส่งผลผลิตเข้าสู่โครงการต่างๆ ที่หน่วยงานภาครัฐสนับสนุน ทั้งนี้เกษตรกรที่ทำอาชีพปลูกพืชสมุนไพรต้องอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมายที่รัฐบาล เนื่องจากผลผลิตนำไปสู่กระบวนการรักษาโรคหรือบรรเทาอาการ ถ้าผู้ผลิตไม่ยึดหลักแห่งศีลธรรมอาจจะส่งผลเสียต่อผู้บริโภคในระยะยาว หลักสัมมาชีพถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลผู้มุ่งหวังผลแห่งความสุขในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตามหลักสัมมาชีพจะต้องกระทำอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมายที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ โดยยึดความสุจริตทั้งทางร่างกาย วาจา และจิตใจ ที่ไม่ตกอยู่อำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม แต่ในปัจจุบันสังคมได้ปฏิบัติตรงกันข้ามกับหลักสัมมาชีพด้วยการดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด ยึดความโกรธ ความโลภ ความหลง เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เป็นมิจฉาชีพอาชีวะอันเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นและสังคมให้ได้รับความเดือดร้อนยิ่งภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญที่มีการสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในเกิดการประกอบอาชีพที่ยึดผลประโยชน์อันเกิดความโลภเป็นหลักในการแสวงหาเพื่อเลี้ยงชีพ (Phadungchat, 2014)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิด สร้างกลุ่มอาชีพจากสมุนไพร ด้วยการนำเทคโนโลยีพลังงานทดแทนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการแปรรูป สร้างเป็นสินค้าชุมชน และเป็นพื้นที่เรียนรู้ข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นแบบเกษตรอินทรีย์ และยึดหลักการตามแนวพระราชดำริ เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแนวคิดของโครงการมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง คือ บริการสาธารณะแบบบูรณาการโดยให้บริการสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหา/ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนจังหวัดลำปาง/มีการเชื่อมโยงแผนงานโครงการ การประสานข้อมูล ประสานงบประมาณ และประสานการทำงานด้านอื่นๆ กับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในจังหวัดลำปาง ตลอดจนสอดคล้องกับพันธกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัดข้อที่ 9) ส่งเสริมให้ประชาชนสืบทอดสืบสาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นตามบริบทที่หลากหลายและอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นให้คงอยู่กับจังหวัดลำปาง ข้อที่ 13) ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนวิถีแห่งเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อสร้างสรรค์และส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้จุนเจือครอบครัวโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคนิควิธีการร่วมสมัยในการสร้างอาชีพให้กับประชาชนจังหวัดลำปาง ตลอดจนถึงการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าให้กับประชาชนจังหวัดลำปาง และข้อที่ 14) ส่งเสริมและสนับสนุนการพาณิชย์การลงทุน เพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าบนพื้นฐานองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอก (Lampang Provincial Administrative Organization Office, 2018)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา
2. เพื่อสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา
3. เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 4 แบบ คือ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลในเอกสารที่ผู้เก็บข้อมูลแล้ว 2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามและแบบประเมินกิจกรรมทุกกิจกรรม เช่น การประเมินผู้เข้ารับการถ่ายทอดความรู้ ผู้ให้ความรู้ และประเมินเทคโนโลยี ตลอดจนประเมินหมู่บ้านต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ดอยลังกา และผู้วิจัยจะแจกแบบสำรวจสาธารณูปโภคและพลังงานทดแทนผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 400 ชุด 3) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลัก เช่น คนในชุมชน กลุ่มที่เข้าร่วมการพัฒนาพืชสมุนไพรดอยลังกา และกลุ่มทำผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และกลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวในพื้นที่ดอยลังกา และ 4) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการชวนคนในชุมชนที่สนใจทำกิจกรรม เช่น สำรวจพืชสมุนไพรดอยลังกา ออกแบบและจัดทำแหล่งเรียนรู้พัฒนาพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา ตลอดจนนำผลการสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ประกอบด้วย สาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น สำรวจถนน น้ำประปา และไฟฟ้า ตลอดจนพื้นที่สาธิต วิเคราะห์ ออกแบบ และติดตั้งระบบผลิตไฟฟ้าพลังงานทดแทนในพื้นที่แหล่งเรียนรู้ คัดเลือกและจัดตั้งกลุ่มอาชีพผู้แปรรูปสมุนไพรดอยลังกา พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปให้มีคุณภาพ ตลอดจนเชิญชวนผู้ประกอบการต่างๆ ที่เชื่อมโยงต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา สำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือการทำงาน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่ดอยลังกา จำนวน 3 พื้นที่ ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านแม่แจ่ม, หมู่ที่ 7 บ้านป่าเหมี้ยง, หมู่ที่ 10 บ้านปางต้นหนุน ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2

เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ดอยลังกา และเพื่อสำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา

ขั้นตอนที่ 3 คัดเลือกเป้าหมายแต่ละพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ได้จากลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติการ (Action research) โดยใช้กระบวนการชวนคนในชุมชนที่สนใจทำกิจกรรม เช่น สำรวจพืชสมุนไพรดอยลังกา ออกแบบและจัดทำแหล่งเรียนรู้พัฒนาพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปองค์ความรู้สัมมาชีพ: องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกของเครือข่ายชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า การสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกา เพื่อนำไปใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบเรื่องสมุนไพรของจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ชนิด และสรรพคุณทางยาของสมุนไพรในธรรมชาติรวมทั้งที่มีการปลูกในพื้นที่ดอยลังกา ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 24 ชนิด ดังนี้ 1) สนสามใบ 2) สัตฤษี 3) เห็ดพิมาน 4) กัญชาแดงลังกา 5) ตีนนก 6) เจียวกู่หลาน 7) ดีปลากั้ง 8) หัวข้าวเย็นเหนือ 9) ข้าวเย็นใต้ 10) ผักจ้ำแดง 11) ตะเคียนหิน 12) พลูคาว 13) เหงือกปลาหมอ 14) ค้างคาวดำ 15) กระชายแดง 16) ข่าต้น 17) ขมิ้นชัน 18) ค่าหด 19) มะขามป้อม 20) สมอไทย 21) สมอพิเภก 22) พริกไทย 23) กระดูกไก่ดำ 24) อบเชย และสมุนไพรทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยและปราชญ์ชาวบ้านได้รวบรวมอยู่ในศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรดอยลังกา

สมุนไพรที่ผู้วิจัยได้นำไปทำสารสกัดแล้วนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบโจทย์ในเชิงธุรกิจในชุมชนได้ในครั้งนี้มีด้วยกัน ทั้งหมด 3 ชนิด ขมิ้นชัน มะขามป้อม กัญชาแดงลังกา และอีก 21 ชนิด ที่ไม่ได้นำมาแปรรูปเพิ่มมูลค่าทางผลิตภัณฑ์เนื่องจาก สมุนไพรบางตัวมีวิธีการแตกต่างกันออกไป เช่น การต้มพอกตัว อีกทั้งยังมีรสชาติที่เฝื่อนและขม ดังนั้นคณะผู้วิจัยและกลุ่มแปรรูปในชุมชนจึงหารือและหาข้อสรุปบนฐานข้อมูลเชิงวิชาการ ประกอบกับ พืชสมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่ดอยลังกา ยังคงมีปัญหาในการออกใบอนุญาตในการนำมาแปรรูปตามกฎหมายอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งสมุนไพร กัญชาแดงลังกากลุ่มแปรรูปก็นำสารสกัดจากกัญชงแดงลังกาแทนกัญชาแดงลังกาสารสกัดทั้งสองชนิดนี้มีคุณสมบัติที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยกัญชามีปริมาณสารต่อจิตประสาทมากกว่ากัญชงแดงลังกา ซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้ ขมิ้นชันมีสารต่อต้านอนุมูลอิสระซึ่งช่วยในการชะลอวัยและชะลอการเกิดริ้วรอย ช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้ผิวหนังมีสุขภาพดีแข็งแรง ช่วยเสริมสร้างภูมิต้านทานให้กับร่างกาย ช่วยป้องกันการเกิดโรคมะเร็ง เช่น โรคมะเร็งลำไส้ มะเร็งปากมดลูก ช่วยลดระดับคอเลสเตอรอลในร่างกายได้ ช่วยกำจัดสารพิษออกจากร่างกาย ช่วยบรรเทาอาการของ

โรคเบาหวาน ช่วยบำรุงสมอง ป้องกันโรคความจำเสื่อม ช่วยบรรเทาอาการไอ ช่วยแก้อาการจุดเสียดแน่นท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ และ ช่วยรักษาโรคลำไส้อักเสบ เป็นต้น

มะขามป้อม มีสารต่อต้านอนุมูลอิสระ ช่วยบำรุงสุขภาพผิวพรรณ ชะลอการเกิดริ้วรอย วิตามินซีในมะขามป้อม สามารถดูดซึมได้เร็วกว่าวิตามินซีชนิดเม็ดใช้บำรุงผิวหน้าให้ขาวสดใส รักษาฝ้า ด้วยการนำมะขามป้อมมาฝนกับฝาละมีแล้วนำน้ำที่ได้มาทาบริเวณรอยฝ้า ช่วงบำรุงร่างกายได้เป็นอย่างดี โดยช่วยบำรุงอวัยวะแทบจะทุกส่วนของร่างกาย เป็นต้น

กัญชงแดงลังกามีสารสาร (Cannabidiol, CBD) ถ้ามีการใช้อย่างเหมาะสมจะช่วยป้องกันการสูญเสียของความทรงจำระยะสั้น ป้องกันอาการจิตเสื่อม โรคประสาท ลดอาการวิตกกังวล ลดอาการคลื่นไส้อาเจียน ป้องกันโรคนอนไม่หลับ ลดอาการชักจากโรคปลอกประสาทเสื่อม

สมุนไพรทั้ง 3 ชนิดผู้วิจัยนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกาต้นแบบที่มีอัตลักษณ์พื้นถิ่นของดอยลังกา และกระบวนการแปรรูปสมุนไพรโดยใช้เทคโนโลยีพลังงานทดแทน และสามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและมีช่องทางการตลาดเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน และผลิตภัณฑ์เหล่านี้ ได้แก่ 1) สบู่ล้างหน้าจากสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Facial Soap) 2) สบู่สครับผิวจากผงกาแฟดอยลังกา (Doi Langka Cascara Coffee Soap Scrub) 3) กาแฟเคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Coffee) 4) กาแฟเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Coffee) 5) ชาเปลือกกาแฟเคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Cascara Tea 6) ชาเปลือกกาแฟเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Cascara Tea) 7) ข้าวไร่ดอยลังกาเคลือบสารสกัดขมิ้นชัน (Doi Langka Curcumin Upland Rice) 8) ข้าวไร่ดอยลังกาเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Upland Rice) 9) แมคคาเดเมียเคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Curcumin Macadamia) 10) แมคคาเดเมียเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Cannabidiol Macadamia) 11) โคตรชาพญาเหมี้ยงเคลือบสารสกัดขมิ้นชันดอยลังกา (Doi Langka Super Curcumin Baegu Tea) 12) โคตรชาพญาเหมี้ยงเคลือบสารสกัดแคนนาบิไดออล (Cannabidiol, CBD) จากดอกกัญชงดอยลังกา (Doi Langka Super Cannabidiol Baegu Tea) พืชสมุนไพรต่างๆ เหล่านี้และผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนได้พัฒนาทักษะด้านวิชาชีพขึ้นมาจะถูกรวบรวมไว้ในศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา อีกทั้งได้นำผลิตภัณฑ์ไปวางจำหน่ายตามร้านค้าในชุมชน ร้านกาแฟตลอดจนศูนย์จำหน่ายสินค้าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนซึ่งใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขับเคลื่อน โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีความพอเพียง พอประมาณ และมีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันดีที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการเกี่ยวกับสมุนไพรและการแปรรูปไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ในพื้นที่ดอยลังกา โดยชุมชนมีส่วนร่วมกันโดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นการร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2) ขั้นการวางแผนดำเนินการ 3) ขั้นปฏิบัติการ 4) ขั้นการร่วมรับผลประโยชน์ 5) ขั้นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงาน อีกทั้งมีวิธีการจัดกลุ่มสมุนไพรเพื่อการแปรรูป กระบวนการแปรรูปสมุนไพร การเก็บสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยา กระบวนการผลิตและการจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรแบบต่างๆ จนนำมาสู่ศูนย์วิจัยเรียนรู้พัฒนาพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา และช่องทางการตลาดแบบออนไลน์ ทางคณะผู้วิจัยได้จัดทำช่องทางการตลาดออนไลน์ พร้อมผู้ดูแลระบบสำหรับดำเนินการด้านการตลาดแบบออนไลน์ โดยจัดทำแพตฟอร์มการตลาด

ในรูปเพทโดยใช้ชื่อ “กลุ่มอาชีพผู้แปรรูปสมุนไพรดอยลังกา” และช่องทางการตลาดผ่านมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนดอยลังกาให้เป็นชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพด้านสมุนไพร ผู้วิจัยและชุมชนได้สำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจต่อสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อการส่งเสริมอาชีพราษฎร ด้านถนน ด้านน้ำประปาภูเขา ด้านไฟฟ้าสาธารณะ และด้านช่องระบายน้ำ ตลอดจนด้านการจัดการขยะ ทั้ง 5 ด้าน เมื่อแปลค่าแล้วความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากการวิเคราะห์ความพึงพอใจและคำสัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า บริบททางภูมิศาสตร์ไม่เอื้อต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากพื้นที่เป็นที่อยู่ในหุบเขา ประกอบกับอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เมื่อกระทำการพัฒนาต้องได้รับการขออนุญาต และเจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด จากข้อความข้างต้นคนในชุมชนมองว่าเป็นปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับกับและเข้าใจต่อบริบทเชิงพื้นที่ ประกอบกับมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือในเบื้องต้นตามสมควรที่ไม่ผิดกฎหมาย เช่น มาส่งเสริมให้ใช้พลังงานทดแทนจากน้ำ จากพลังงานแสงอาทิตย์ และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เข้ามาช่วยเมื่อมีปัญหา ฝนตกหนักดินสไลด์ทับถนนในการสัญจรได้อย่างทันท่วงที อย่างไรก็ตามคนในชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่กับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัวไม่ทำลายทรัพยากร สามารถใช้ทรัพยากรในธรรมชาติเป็นแหล่งสร้างรายได้ในมิติของเศรษฐกิจชุมชน โดยขายความเป็นธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ปลูกพืชหมุนเวียนโดยไม่ทำลายป่าต้นน้ำ เช่น ปลูกกาแฟ และผลไม้เมืองหนาว สิ่งต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกับป่าในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีการบริหารจัดการร่วมกันกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและคนในชมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการ และผู้ประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนร่วมกันหาแนวร่วมสร้างศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา ซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธิตแปลงปลูกสมุนไพรต้นแบบ เป็นพื้นที่สำหรับสาธิตแสดงตัวอย่างการเพาะปลูกพืชสมุนไพรที่อาศัยหลักการเกษตรอินทรีย์ไร้สารพิษ เพื่อเป็นแหล่งกระจายผลผลิตและเมล็ดพันธุ์ สามารถนำไปแปรรูปเป็นยาสมุนไพรอื่นๆ ที่มีศักยภาพ หรือสามารถนำไปศึกษาวิจัยและต่อยอดได้ 2) พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรต้นแบบ เป็นการนำเอาองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมมาพัฒนาเป็นพื้นที่สำหรับการแปรรูปผลผลิตพืชสมุนไพร ที่ได้จากการปลูกหรือเก็บเกี่ยวในพื้นที่บริเวณดอยลังกา โดยอาศัยพลังงานจากแสงอาทิตย์ หรือแผงโซลาเซลล์ เพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการใช้พลังงานและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีให้แก่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการสนับสนุนการพึ่งพาตนเองหรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐาน ปราศจากสารพิษ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เพิ่มทักษะฝีมือ และองค์ความรู้ให้แก่คนในชุมชน และเพิ่มมูลค่าของผลผลิ 3) พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรดอยลังกาต้นแบบและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร เป็นสถานที่ศึกษาดูงานและให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรดอยลังกา ตั้งแต่ต้นทางการผลิตการดูแลรักษาไปจนถึงการแปรรูปให้แก่ เกษตรกร นักศึกษาหรือผู้ที่สนใจ มีการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจน

เรียนรู้คุณค่าของทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อลดการย้ายถิ่นฐานและการละเลยอาชีพเกษตรกร นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่จัดอบรม ประชุมแลกเปลี่ยนหารือกันของชุมชน จัดแสดงสินค้าและผลผลิตที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร ไปจนถึงจัดแสดงนิทรรศการพระราชดำริต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพแบบยั่งยืนของเกษตร

องค์ความรู้ใหม่

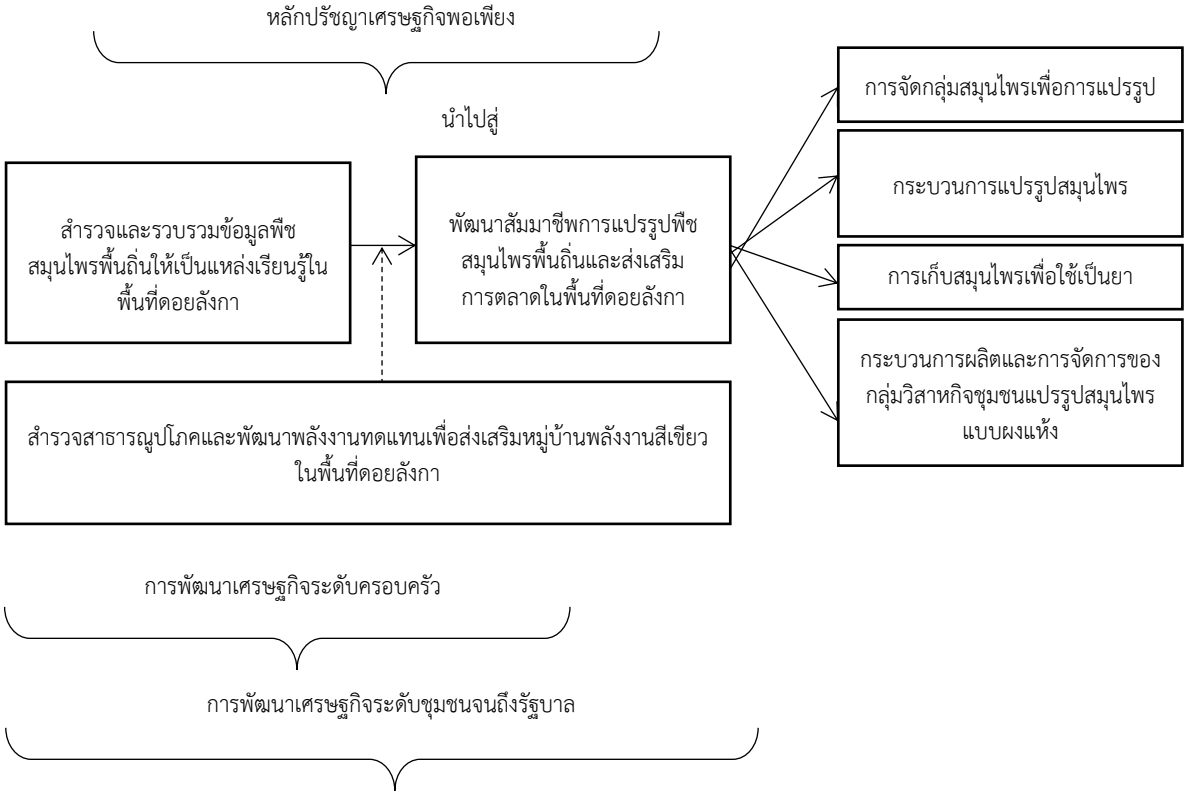

Figure 1: Honest livelihood: Knowledge of Local Medicinal Plants and connection Management for Sustainable Development in Doi Langka

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การสำรวจและรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกา เพื่อนำไปใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบเรื่องสมุนไพรของจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ชนิด และสรรพคุณทางยาของสมุนไพรในธรรมชาติรวมทั้งที่มีการปลูกในพื้นที่ดอยลังกา ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 24 ชนิด และการใช้สมุนไพรคนในชุมชนใช้หลายชนิดผสมกันเป็นสูตรยา และสูตรที่ได้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการต้มดื่มมากที่สุด ใช้สูดดม พอกรักษาโรค นำประกอบอาหาร และแช่น้ำหรือดองแอลกอฮอล์ ซึ่งสอดคล้องกับ Petchang (2009) ศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารตามเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศภูพญาพ่อ อุทยานแห่งชาติลำน้ำน่าน จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า การใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรค พบว่า มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาโรคตามภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหมด 33 สูตร โดยจะมีการใช้สมุนไพรแบบชนิดเดียวหรือใช้หลายชนิดผสมกันเป็นสูตรยา และสูตรที่ได้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการต้มดื่ม

มากที่สุดที่ 19 สูตร ใช้สูดดม พอกรักษาโรคหรือดื่ม รวม 9 สูตร และแช่น้ำหรือดองแอลกอฮอล์ 5 สูตร เช่น ยาดองชูกำลัง ส่วนการจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ชาวบ้านได้เลือกใช้วิธีการทำสวนสมุนไพรไว้สำหรับเป็นกิจกรรมหนึ่ง ในการท่องเที่ยวโฮมสเตย์

ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำสมุนไพรไปสกัดเพื่อได้สารสกัดแล้วนำไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบโจทย์ในเชิงธุรกิจในชุมชนได้ในครั้งนี้มีด้วยกัน ทั้งหมด 3 ชนิด ขมิ้นชัน มะขามป้อม กัญชาแดงลังกา และสมุนไพรทั้ง 3 ชนิดผู้วิจัยนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นดอยลังกาต้นแบบที่มีอัตลักษณ์พื้นถิ่นของดอยลังกา และกระบวนการแปรรูปสมุนไพรโดยใช้เทคโนโลยีพลังงานทดแทน และสามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและมีช่องทางการตลาดเป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน และผลิตภัณฑ์ที่ผู้วิจัยร่วมกับคนในชุมชน ผลิตได้จำนวน 12 ผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ได้มีการออกแบบลายกราฟิคบนบรรจุภัณฑ์แต่ละชนิด ไม่ว่าจะเป็นกล่องสบู่ ถุงบรรจุภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นน่าสนใจแก่ลูกค้า และคำนึงถึงอัตลักษณ์ที่มาจากในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Khottham (2013) ได้ศึกษาเรื่องออกแบบลายกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์สบู่สมุนไพรพรศิริ พบว่า กระบวนการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์สมุนไพรพรศิริ ออกแบบโดยมีลักษณะคล้ายกันทั้งหมดเพื่อให้ผู้บริโภคเลือกซื้อหลายชนิด หลายกลิ่น เช่น สบู่สมุนไพรแครอท สบู่สมุนไพรชาเขียว สบู่สมุนไพรส้ม สบู่สมุนไพรมะละกอ สบู่สมุนไพรมะเขือเทศ สบู่สมุนไพรนมแพะ กำหนดตำแหน่งองค์ประกอบต่างๆ ไว้ในตำแหน่งเดียวกันใช้อักษรชุดเดียวกัน เทคนิคการตกแต่งที่ให้ความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแตกต่างกันตรงภาพและสีของผลิตภัณฑ์ และพืชสมุนไพรต่างๆ เหล่านี้ และผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนได้พัฒนาทักษะด้านวิชาชีพขึ้นมาจะถูกรวบรวมไว้ในศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกา

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและชุมชนได้สำรวจสาธารณูปโภคและพัฒนาพลังงานทดแทนเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านพลังงานสีเขียวในพื้นที่ดอยลังกา ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจต่อสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อการส่งเสริมอาชีพราษฎร ด้านถนน ด้านน้ำประปาภูเขา ด้านไฟฟ้าสาธารณะ และด้านช่องระบายน้ำ ตลอดจนด้านการจัดการขยะ ทั้ง 5 ด้าน เมื่อแปลค่าแล้วความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง และระดับน้อย เนื่องจากบริบททางภูมิศาสตร์ไม่เอื้อต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากพื้นที่เป็นที่อยู่ในหุบเขา ประกอบกับอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เมื่อกระทำการพัฒนาต้องได้รับการขออนุญาต และเจ้าหน้าที่รัฐบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ซึ่งสอดคล้องกับ Thammarak (2018) ได้ศึกษา การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานฯ พบว่า โครงสร้างพื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญในการเริ่มต้นในพัฒนาชุมชนและโครงสร้างพื้นฐานต้องพัฒนาไปพร้อมๆกันมีการกระจายตัวให้ทั่วถึงทั้งชุมชน จากข้อความข้างต้นคนในชุมชนมองว่าเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับกับและเข้าใจต่อบริบทเชิงพื้นที่ประกอบกับมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยเหลือในเบื้องต้นตามสมควรที่ไม่ผิดกฎหมาย เช่น มาส่งเสริมให้ใช้พลังงานทดแทนจากน้ำ จากพลังงานแสงอาทิตย์ และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เข้ามาช่วยเมื่อมีปัญหา ฝนตกหนักดินสไลด์ทับถนนในการสัญจรได้อย่างทันท่วงที อย่างไรก็ตามคนในชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่กับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัวไม่ทำลายทรัพยากร สามารถใช้ทรัพยากรในธรรมชาติเป็นแหล่งสร้างรายได้ในมิติของเศรษฐกิจชุมชน โดยขายความเป็นธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ปลูกพืชหมุนเวียนโดยไม่ทำลายป่าต้นน้ำ เช่น ปลูกกาแฟ และผลไม้เมืองหนาว สิ่งต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกับป่าในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีการบริหารจัดการร่วมกัน

กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และเอกชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฯลฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาสัมมาชีพการแปรรูปพืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ดอยลังกา ผู้วิจัยและคนในชมชน ตลอดจนหน่วยงานราชการ และผู้ประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนมีส่วนร่วมกันโดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2) ขั้นการวางแผนดำเนินการ 3) ขั้นปฏิบัติการ 4) ขั้นการร่วมรับผลประโยชน์ 5) ขั้นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงาน และสร้างศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและส่งเสริมอาชีพราษฎรดอยลังกาซึ่งภายในศูนย์จะประกอบด้วย 1) พื้นที่สาธิตแปลงปลูกสมุนไพรต้นแบบ 2) พื้นที่สาธิตเทคโนโลยีการแปรรูปสมุนไพรต้นแบบ 3) พื้นที่ศูนย์ประสานงานและนิทรรศการพืชสมุนไพรดอยลังกาต้นแบบและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่จัดอบรม ประชุมแลกเปลี่ยนหารือกันของชุมชน จัดแสดงสินค้าและผลผลิตที่ได้จากการแปรรูปสมุนไพร ไปจนถึงจัดแสดงนิทรรศการพระราชดำริต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพแบบยั่งยืนของเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับ Phromchat (2002) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษาบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบกว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริหารท่องเที่ยว และด้านการตลาดการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอน อีกทั้ง Rattanaudomsawat (2003) ยังกล่าวอีกว่าการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การช่วยกันค้นปัญหาและสาเหตุ การวางแผน แผนฟื้นฟู การดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติงานฟื้นฟูและการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อร้านค้าหรือสถานบริการ สื่อมวลชน นักท่องเที่ยว และส่วนราชการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันแก้ไขโดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนา 5 ปี ของจังหวัดและท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับ Nopparat (2008) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน กล่าวว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เช่น การค้นหาปัญหา การวางแผน การปฏิบัติกิจกรรมและการติดตามประเมินผล และมีส่วนร่วมน้อยในการตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน พบว่า 1. ปัจจัยภายในประชาชนมีทัศนคติที่ดีปานกลางต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับต่อส่วนรวมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และ 2. ปัจจัยภายนอก ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว และได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้นำหมู่บ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนค่อนข้างมาก และมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวและการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว

สรุป

องค์ความรู้พืชสมุนไพรพื้นถิ่นและการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ดอยลังกา เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างสัมมาชีพในชุมชน โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านในอาชีพต่างๆ จากนั้น ปราชญ์ชุมชนรวมกลุ่มกันสร้างทีมงานและจัดการฝึกอาชีพให้กับคนในครัวเรือนและผู้ประกอบการในชุมชนที่สนใจ และติดตาม สนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ในชุมชนเกิดการตื่นตัว นำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายอย่างเป็นระบบและยั่งยืนจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชนได้อย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การจัดตั้งโครงการพระราชดำริฯ ส่งผลให้การสร้างอาชีพ และการนำผลผลิตที่แปรรูปจากสมุนไพรในพื้นที่ดอยลังกา ยกระดับเศรษฐกิจฐานราก ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยการสร้างอาชีพในชุมชนบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ คนในชุมชนในพื้นที่ดอยลังกาได้รับการพัฒนาอาชีพและมีรายได้เลี้ยงตนและครอบครัวได้ สร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นมาและนำเข้าสู่ระบบ OTOP เพื่อขยายในวงกว้างต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายขอบเขตพื้นที่การศึกษาไปในพื้นที่ใกล้เคียง หรือนำองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ไปประยุกต์ใช้ในการสร้างชุมชนต้นแบบและพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ด้านสมุนไพร และอาชีพที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

References

Chiarajit, C., (2022). Innovation and Guidelines for Sustainable Community Livelihood Network Development. *Journal of MCU Social Science Review*, 11(2), 1-14.

Department of Thai Traditional and Alternative Medicine. (2021). *The Role of Herbs and Traditional Thai Medicines in the Situation of the COVID-19 Epidemic*. (1st ed.). Bangkok: S.B.K. Printing Co., Ltd.

Khottham, P. (2013). *Graphic Design on Packaging Pornsiri Herbal Soap*. Bangkok: Silpakorn University.

Lampang Provincial Administrative Organization Office. (2018). *Development Plan of Lampang Provincial Administrative Organization (2018-2022)*. Retrieved February 15, 2023, from https://www.lp-pao.go.th/Main60/index.php/home/2016-11-07-04-38-46/1553-2561-2564-2-10-63.html

Nopparat, N. (2008). *Community Participation in Sustainable Tourism Development: A Case Study of Wiang Tai Municipality, Pai District, Mae Hong Son Province*. Chiang Mai: Graduate School Chiang Mai University.

Office of Community Strengthening Department of Community Development Ministry of the Interior. (2018). *Guidelines for Creating Community Livelihoods in 2019*. (1st ed.). Bangkok: BTS Press Co., Ltd.

Petchang, R. (2009). *Utilization of Biodiversity of Medicinal Plants along the Phu Phaya Por Ecotourism Route, Nan River National Park, Uttaradit Province.* Uttaradit: Uttaradit Rajabhat University.

Petrakat, P. (2012). *Health System*. Bangkok: Foundation for Children with Disabilities.

Phadungchat, S. (2014). Economy According to the Buddhist Way. *Buddhachak*, 58(6), 37.

Phromchat, R. (2002). *Community Participation in Agro-Tourism Development: A Case Study of Ban Pong, Pa Phai Subdistrict, San Sai District, Chiang Mai Province*. (Master's Thesis). Chiang Mai University. Chiang Mai.

Rattanaudomsawat, K. (2003). *Community Participation in the Restoration of the Golden Triangle Tourist Attraction, Chiang Saen District, Chiang Rai Province.* Chiang Mai: Graduate School Chiang Mai University.

Thammarak, R. (2018) . *A Study of Factors Influencing the Development of Transport Infrastructure System: Case Study: Bang Kaew Subdistrict Administrative Organization Area, Bang Phli District, Samut Prakan Province.* (Research Report). Department of Engineering Technology Faculty of Engineering Burapha University. Chonburi.